

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 04
İlahiyat Serisi: 04

HADİS TARİHİ VE USULÜ
Prof. Dr. H. Musa BAĞCI

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj: TAVOOS

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIKBASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika No: 46821)

3. Baskı: Kasım 2020 (1.000 adet)

ISBN: 978-605-82283-5-1

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89 – E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.bilay.net info@bilay.net

PROF. DR.
H. MUSA BAĞCI

Hadis Tarihi ve Usulü

İlahiyat

Prof. Dr. H. Musa BAĞCI

1965'te Yozgat-Yenifakılı-Bektaşlı kasabasında doğdu. İlköğrenimini Bektaşlı kasabasında, orta ve lise tahsilini Kayseri Merkez İmam-Hatip Lisesi'nde yaptı (1984). Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı (1990). Aynı tarihte yüksek lisansa başladı ve 1993 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Hadislere Göre Kader Problemi isimli teziyle yüksek lisansını, 1999 yılında da aynı enstitüde Hz. Peygamber'in Beşerî Yönü adlı teziyle doktora programını bitirerek doktor unvanını aldı. Doktora esnasında 1995 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak başladı. 2000 yılı Ocak ayında da aynı fakültede aynı anabilim dalına yardımcı doçent olarak atandı. 2005 yılında Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu adlı eseri başta olmak üzere yaptığı diğer çalışmalar nedeniyle doçentlik unvanını aldı. 2010 yılında Popüler Dinî Kaynaklarda Peygamber Tasavvuru adlı profesörlük takdim tezi ve diğer çalışmalarından ötürü profesörlük unvanına layık görüldü. Halen bu fakültede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ayrıca geçmiş yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Ankara'nın çeşitli camilerinde imam-hatiplik (1987-1991) ve Ankara merkez vaizliği (1994-1995); Milli Eğitim Bakanlığı'nda ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (1991-1994) görevlerinde bulundu. Evli ve Nazife Kübra, Ali ve Zeynep Serra adlarında üç çocuk babasıdır.

Eserleri

1. Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu (Hadis Metodolojisiinde Sahabenin Zabtı), İlahiyat Yay., Ankara 2004.
2. Namazların Birleştirilmesi, Basörtüsü ve Çorap Üzerine Mesh Meselesi (Kitapta bölüm), Mehmet Hayri Kırbaşoğlu-H. Musa Bağcı, İlahiyat Yay., Ankara 2004.
3. Hadis Tarihi, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
4. İnsanın Kaderi, Hadislerin Telkin Ettiği Kader Anlayışı, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
5. Beşer Olarak Hz. Peygamber, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
6. Hadis Yazıları, Araştırma Yay., Ankara 2010.
7. Popüler Dinî Kaynaklarda Peygamber Tasavvuru, Araştırma Yay., Ankara 2010.

İTHAF

*Bu eseri halen hayatta olan ve
benim maddi ve manevi olarak yetişmemde emeği olan
Değerli Annem Nazife Hanıma ithaf ediyorum.*

ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17
1. Hadis, Sünnet, Haber, Eser, Rivayet	19
1.1. Hadis	19
1.2. Sünnet.....	22
1.3. Hadis ile Sünnet Arasındaki Fark	22
1.4. Haber.....	24
1.5. Eser.....	25
1.6. Mervi/Rivayet	25
2. “Peygamber Sünneti” Tabirinin Tarihsel Gelişimi	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
İSLAM'DA HADİS/SÜNNETİN KONUMU	33
1. Hadis/Sünnetin Önemi ve Değeri	35
2. Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Konumu (Abd ve Resul = Hz. Muhammed)	36
3. Hz. Peygamber'in Görevleri	40
3.1. Tebliğ.....	40
3.2. Beyan.....	41
3.2.1. Hadisin Kur'an Çerçevesinde Hüküm Getirmesi ve Onu Pekiştirmesi	42
3.2.2. Hadisin Kur'an'ı Açıklaması	42
3.3. Tezkiye.....	44
4. Hadisin Kur'an'ın Genel Ruhuna Uygun Yeni Hükümler Getirmesi	46
5. Kur'an ve Hadisin Değerler Hiyerarşisindeki Yeri	48
İKİNCİ BÖLÜM	
HADİS TARİHİ (OLUŞUM DÖNEMİ I. ASIR)	
HZ. PEYGAMBER VE SAHABE DEVRİNDE HADİS	53
1. H. I. Asırda Siyasal ve Kültürel Durum.....	55
2. Hz. Peygamber Döneminde Hadislerin Sözlü Rivayeti.....	61
2.1. Hadis Yazımının Yasaklanması ve Nedenleri	64
2.1.1. Yazımın Azlığı ve Gelişmemiş Olması	64
3. Hz. Peygamber Devrinde İlk Yazılı Kaynaklar.....	71
3.1. Dine Davet Amacıyla Gönderilen Mektuplar.....	71
3.2. Medine Sözleşmesi.....	71
3.3. Beratlar (Emaname)	72

3.4. Vergi Tarifeleri ve Ahkâmı	72
3.5. Nüfus Sayımı Tutanağı	72
4. Hadisin Kaynağı Olarak Sahabe.....	73
4.1. Sahabi Kavramı.....	73
4.2. Sahabenin Hadis İlmindeki Yeri	76
4.2.1. Sahabeye Ait Hadis Sahifeleri	78
4.2.2. Sahabenin Sayısı ve Hadisleri Nakleden Sahabi Raviler.....	84
4.2.3. Sahabenin Hadisleri Tahkiki Meselesi	86
4.2.4. Sahabenin Adaleti	92
4.2.4.1. Klasik Ehl-i Sünnet Âlimlerinin Sahabenin Adaletine Bakışı.....	92
4.2.4.2. Kur'an'da ve Hadislerde Sahabenin Fazileti.....	93
4.2.4.3. Kur'an'da ve Hadislerde Sahabeye Yöneltilen Eleştiriler	95
4.2.4.4. Genel Değerlendirme	99
4.2.5. Sahabe ve Zabt Problemi.....	101
4.2.6. Sahabenin Hadis ve Sünnet Anlayışı	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS TARİHİ (OLUŞUM DÖNEMİ I. ASIR)

SAHABE VE TABİİN DÖNEMİNDE HADİSLERİN YAYILMASI

VE MEVZU HADİSİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	105
1. Fetih Hareketlerinin Hadislerin Yayılmasındaki Rolü.....	107
2. Hadislerin Yayıldığı Coğrafi Merkezler.....	109
3. Hadis Öğrenimi İçin Yapılan Yolculuklar	111
4. H. I. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti.....	113
4.1. Mevzû Hadisin Tanımı ve Tarihsel Olarak Ortaya Çıkışı.....	113
4.2. Hadis Uydurmanın Başlangıcı Konusundaki Tartışmalar	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADİS TARİHİ (OLUŞUM DÖNEMİ II. ASIR)

HADİS İLMİNİN TEŞEKKÜLÜNÜ HAZIRLAYAN SEBEPLER..... 123 |

1. Toplum Hayatına Genel Bakış.....	125
1.1. H. II. Asrın Siyasal ve Kültürel Durumu.....	125
1.2. İlhâd Hareketleri	131
1.2.1. Zındıklar	131
1.2.2. Ravendiyye.....	133
1.2.3. Mukanna'yye	133
1.2.4. Hurremiler	134
1.3. İtikadi Mezhepler.....	135
1.3.1. Cebriye.....	135
1.3.2. Kaderiyye	137
1.3.3. Hariciler.....	139
1.3.4. Şia.....	140
1.3.5. Mürcie.....	141
1.3.6. Mu'tezile.....	142
1.4. Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey Bakışaçılarının Teşekkül Süreci.....	145
2. H. II. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti ve Sebepleri	148

2.1. Siyasi Amaçlı Hadis Uydurma Faaliyeti	148
2.2. İtikadi İhtilaflar ve Hadis Uydurma Faaliyeti.....	151
2.3. Zındıklar ve Hadis Uydurma Faaliyeti	154
2.4. Irk, Belde ve Mezhep Taassubu	155
2.5. Hikâyeciler ve Vaizler.....	158
2.6. Teşvik ve Sakındırma Amaçlı Hadis Uydurma Faaliyeti	159
2.7. Şahsi Çıkar Amaçlı Hadis Uydurma Faaliyeti.....	161
3. Genel Olarak Hadis Uydurulan Konular	161

BEŞİNCİ BÖLÜM

HADİS TARİHİ (OLUŞUM DÖNEMİ II. ASIR)

HADİS TENKİT SİSTEMİNİN DOĞUŞU.....165

1. Hadis Tenkit Sisteminin Doğuşu.....	167
1.1. Hadiste İsnad Uygulaması.....	167
1.1.1. Hadiste İsnad Uygulamasının Başlangıcı	167
1.1.2. Hadiste İsnadın Önemi ve Gelişmesi	168
1.2. Cerh ve Ta'dil İlmi	170
1.2.1. Cerh ve Ta'dil İlminin Mahiyeti.....	170
1.2.2. Cerh ve Ta'dil İlminin Doğuşuna Yol Açan Faktörler	172
1.2.2.1. Hadis Uydurmacılığı.....	172
1.2.2.2. Beşerî Zaaflar	174
1.2.3. Cerh ve Ta'dil Faaliyetinin Sonuçları	177
2. Hadisin Teşriî Değeri Üzerinde Tartışmalar	179
2.1. Hadisleri Toptan Reddedenler.....	179
2.2. Kur'ani Bir Temeli Olan Hadisleri Kabul Edenler	181
2.3. Sadece Haber-i Vahidi Reddedenler.....	182
2.4. Hadisleri İnkâr Düşüncesinin Rivayetlerdeki İzleri.....	184
3. Hadislerin Tedvin ve Tasnifi.....	186
3.1. Hadis Tedvininin Mahiyeti ve Başlangıcı	186
3.2. Hadislerin Tasnifi	189

ALTINCI BÖLÜM

HADİS TARİHİ (GELİŞİM DÖNEMİ III. ASIR)

TASNİFİN ALTIN ÇAĞI: KÜTÜB-İ SİTTE DEVRİ.....197

1. H. III. Asrın Siyasal ve Kültürel Durumu.....	199
1.1. Hadis Eserlerinin Oluşmasına Etki Eden Temel Faktörler.....	199
1.1.1. Mihne Süreci ve Halku'l-Kur'an Olayının Hadis Eserlerine Etkisi.....	199
1.1.1.1. Mihne Süreci Sonrasında Hadis İlmi.....	205
1.1.1.2. Mihne olayının Cerh ve Ta'dil Faaliyetine Etkisi	205
1.1.1.3. Mihne Olayının Mevzû Hadislere Etkisi.....	206
1.1.2. Kelami Tartışmaların Hadis Eserlerine Etkisi	207
1.1.3. Yabancı Kültürlerin Hadis Eserlerine Etkileri.....	210
1.1.4. Ehl-i Hadisin Zihniyet Yapısı ve Hadis Eserlerine Etkileri	214
1.2. Hadis Eserlerinin Oluşumuna Dair Genel Değerlendirme.....	219
2. Hadis Eserleri ve Müellifleri.....	221
2.1. Ale'r-ricâl (Ravilere Göre) Türü Eserler.....	222

2.1.1. Müsnedler.....	222
2.1.2. Mu'cemler.....	229
2.2. Ale'l-ebvab (Konularına Göre) Türü Eserler.....	230
3. Kütüb-i Sittenin Tarihsel Gelişimi.....	233
3.1. Kütüb-i Sittenin Kavramsallaşma Süreci.....	233
3.2. Câmiler.....	236
3.3. Sünenler.....	246
3.4. Diğer Sünenler (IV. Asır).....	254

YEDİNCİ BÖLÜM

HADİS USULÜNÜN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ261

1. Hadis Usulünün Tanımı, Amacı ve Doğuş Sebepleri.....	263
2. Hadis Usulünün Kaynakları.....	265
2.1. Mütেকaddimûn Dönemi Eserleri.....	265
2.2. Mütעהahirûn Dönemi Eserleri.....	266
3. Hadis İlminin Terimleri.....	270
3.1. Sened/İsnad.....	270
3.2. Metin (Mervi).....	270
3.3. Ravi, Muhaddis, Hafız, Hücçet, Hakim, Şeyh.....	271
3.4. Mervi/Rivayet.....	272
3.5. Tarik, Vecih, Tabaka.....	272
3.6. Sahabi, Tabii ve Etbâu't-Tâbiin.....	273
3.7. Adalet ve Zabt.....	274
4. Hadis Aktarım Sistemi (Tahammülü'l-Hadis).....	277
5. Hadislerin Değişik Açılardan Taksimi.....	279
5.1. Kaynağına Göre Hadis Çeşitleri.....	279
5.1.1. Kutsî Hadis.....	279
5.1.2. Merfû Hadis.....	281
5.1.3. Mevkuf Haber.....	282
5.1.4. Maktû Haber.....	283
5.2. Tabakalarındaki Ravi Sayısına Göre Hadis Çeşitleri.....	283
5.2.1. Mütevatir Hadis.....	284
5.2.2. Âhad Hadisler.....	287
5.3. Makbul ve Merdud Olmaları Açısından Hadisler.....	292
5.3.1. Makbul Hadisler.....	292
5.3.1.1. Sahih Hadis.....	292
5.3.1.2. Hasen Hadis.....	294
5.3.2. Merdud Hadisler: Zayıf Hadis ve Çeşitleri.....	295
5.3.2.1. Zayıf Hadisle Amel Konusundaki Görüşler.....	296
5.3.2.2. Klasik Hadis Usulünde Zayıf Hadise Dair Problemler.....	297
5.3.2.3. Zayıf Hadis Çeşitleri.....	298
6. Rivayette Kullanılan Teknikler.....	310

SEKİZİNCİ BÖLÜM

MEVZÛ HADİSLER.....313

1. Mevzû Hadisin Tanımı.....	315
------------------------------	-----

2. Mevzû Hadislerin Beslendiği Kaynaklar	315
2.1. İsrailiyyat ve Mesihîyyat Türü Sözler	315
2.2. Yeni Eflatuncu ve Gnostik Unsurlar ile Filozof ve Tabiplerin Sözleri	316
2.3. Mitolojik ve Efsanevi Unsurlar, Meşhur Sözler ve Meseller	318
2.4. Güzel Görülen Bazı Sözler	319
2.5. Hadis Uyduranların Kendi Sözleri	319
3. Hadisin Uydurma Olduğunu Gösteren İfadeler	320
4. Mevzû Hadisleri İhtiva Eden Eserler	320

DOKUZUNCU BÖLÜM

HADİS TENKİDİ	325
1. Yenilikçi İslam Düşüncesinin Hadis/Sünnete Yaklaşımı	327
2. Tenkit Kavramı	329
3. Sened Tenkidi	330
3.1. Kaynak ve İsnad Sorgulaması	331
3.2. İsnadların Derlenmesi	332
3.3. İsnadların Kronolojik Gelişiminin İncelenmesi	332
3.4. Raviler Hakkında Biyografik Bilgilerin Toplanması	333
3.5. Cerh-Ta'dil Bilgilerinin Dökümü	334
3.6. İsnad Tetkikinin Sonuca Bağlanması	334
4. Metin Tetkiki	335
5. Metin Tenkidi	337
5.1. Sahabenin Metin Tenkidi: Hz. Aişe Örneği	337
6. Erken Dönem Metin Tenkidi Kriterleri: Arz Yöntemleri	339
6.1. Kur'an'ın Genel İlke ve Esasları	339
6.2. Akıl ve Mantığa Ters Düşmesi veya Saçma Olması	342
6.3. Hadislerin Mütevatir, Ma'rûf veya Meşhur Sünnetler Ölçüsüne Vurulması	344
6.4. Hadislerin Tarihi Gerçeklere Ters Düşmesi	347
6.5. Hadislerdeki İfadelerde Tutarlılık ve Denge İlkesi	350
6.6. Kalabalık Bir Grup Önünde Cereyan Eden Bir Olayın Sadece Birkaç Kişi Tarafından Rivayet Edilmesi	352
6.7. Hadislerin Mübalağalı Vaat ve Tehditler İhtiva Etmesi	354
6.8. Hadislerin Bilimsel Gerçeklere Ters Düşmesi	356
6.9. Yaşanan Realite, Tecrübe ve Deneylere Ters Düşmesi	357

ONUNCU BÖLÜM

SÜNNET VE HADİSİN ANLAŞILMASI SORUNU	359
1. Sünnet ve Hadisin Anlaşılması Konusundaki Problemler	361
2. Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasına Yardımcı Olan Geleneksel Hadis İlimleri	362
2.1. Hadislerin Edebî ve Şekilsel Formu ile Alakalı İlimler: Garibu'l-hadis	362
2.2. Hadislerin İçeriği ile Alakalı İlimler	363
2.2.1. Muhtelifu'l-hadis	363
2.2.2. Fıkhü'l-hadis	366
2.2.3. Esbâb-ı Vurûdi'l-hadis	371
2.2.4. Hadiste Nasih ve Mensuh	374

ON BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİNİ ÇAĞIMIZA TAŞIMAK.....	377
1. Taklit ve Örnek Alma Bağlamında Hz. Peygamber'in Örnekliliği.....	379
2. Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in Söz ve Davranışları.....	382
3. Hadiste Yerellik ve Evrensellik	388
4. Mesleki Uygulamalarda Hadis Kullanımı	391
5. Hadislerin Güncelleştirilmesi Sorunu	393

ON İKİNCİ BÖLÜM

HADİS VE SÜNNETLE İLGİLİ TARTIŞMALAR.....	397
1. Hadis Tenkidi ile Hadis İnkarcılığı Arasındaki Fark	399
2. Hadis ve Sünnetin Mahiyeti ile İlgili Tartışmalar	401
3. Hadis Kaynaklarının Otoritesiyle İlgili Tartışmalar.....	408
4. Hindistan, Pakistan, Mısır ve Türkiye'de Hadis/Sünnet Tartışmaları.....	413
4.1. Hint Alt Kıtasında Hadis/Sünnet Tartışmaları.....	416
4.2. Mısır'da Hadis/Sünnet Tartışmaları.....	421
4.3. Türkiye'de Hadis/Sünnet Tartışmaları	425
4.4. Genel Değerlendirme	427

EKLER.....433

EK I. ORYANTALİSTLERİN HADİSE YAKLAŞIMI

EK II. ŞİA VE HADİS.....445

1. Şii-İmamiyye ve Hadis Rivayeti	446
2. Şii-İmamiyyenin Temel Hadis Kitapları.....	447
3. Şii-İmamiyye Usulünde Hadis Çeşitleri	450
4. Şii-İmamiyye Usulünde Cerh ve Ta'dil.....	451
5. Ahbariler ve Usulilerin Hadis/Sünnet Anlayışı.....	451

EK III. TEMEL HADİS KAYNAKLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR453

1. Müstedrek Türü Eserler	453
2. Mustahrec Türü Eserler.....	454
3. Özel Sistemle Meydana Getirilmiş Eserler	454
4. Derleme (Cem') Türü Eserler.....	455
5. Zevaid Türü Eserler.....	456
6. Belirli Konulara Ait Hadis Eserleri.....	457
7. Alfabetik Hadis Eserleri.....	458
8. Halk Dilinde Hadis Diye Dolaşan Sözlerle İlgili Eserler.....	459
9. Şerh Türü Eserler	460
10. Râvî Çalışmaları.....	464

KAYNAKÇA.....467

DİZİN

483

ÖN SÖZ

حکیر

Hadisın doğuşunu, gelişimini, sistemleşmesini, kısacası geçirdiği tarihi evreleri bilmek, onu daha iyi kavramak son derece önemli bir husustur. Zira doğuşundan günümüze kadar yani yaklaşık 1400 yıldır Arap Yarımadası, Suriye, Irak, İran, Horasan, Maveraünnehir, Mısır, Endülüs, Hindistan bölgelerini içine alan geniş bir coğrafyada binlerce ilim adamının eser verdiği ilmî sahayı araştırmak, anlamak ve eleştirmek oldukça yoğun bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Hadis tarihi ve usulünün doğuşu, gelişmesi ve sistemleşmesini irderken dönemin siyasi, fikrî, ekonomik, sosyal ve kültürel hadiselerle hadislerin irtibatı üzerinde durulmalı, sosyal hadiselerin rivayetlerin şekillenmesine, rivayet kaynaklarının tasnif sistemlerine etkisinin ve hadisçilerin değerlendirmelerine tesirlerinin bulunup bulunmadığı tetkik edilmelidir. Zira İslam'ın ilk asırlarında meydana gelen olayların ilmî faaliyetlere etkisi ortaya konulmadan Hadis tarihi ve usulünün doğru bir şekilde anlaşılmasının mümkün olmadığı açıktır. Bu nedenle çalışmamızda mümkün merteye siyasi, fikrî ve sosyal hadiselerin hadislerin ve hadis kaynaklarının oluşmasındaki etkisine vurgu yapılmıştır.

Kitabın ilk bölümlerinde Hadis Tarihi açısından ilk dört asır incelenmiştir. Asıl itibarıyla Hadis Tarihi, İslam'ın zuhuruyla başlayan ve 14 asırlık süreci kapsayan bir dönemdir. 14 asırlık süreci sınırlı bir ders kitabında toplamak takdir edileceği üzere kolay değildir. Bu kitap yaklaşık 15 yıldır dönemlik olarak haftada dört saat okutmaya çalıştığımız Hadis Tarihi ve Usulü ders notlarının bir araya getirilmiş şeklidir. Bu kitabın konu edindiği ilk asırlarda hadisler, hadis ilmi, çeşitli hadis eserleri ve hadis anlayışları şekillenmeye başlamıştır. İdeolojik kamplaşmaların yoğun bir şekilde yaşandığı bu ilk asırlarda hadis ilimleri oluşmaya başlamış ve buna paralel olarak temel hadis kaynakları da vücut bulmuştur. Hadis ehlinin ve hadis kaynaklarının içinde buldukları bu dönemin yoğun ideolojik ve ilmî tartışmaların tesirinde kaldığını ifade etmek yanlış olmasa gerektir. Özellikle fiten-melahim, eskatolojik rivayetler ve

fazail konularında kabilevi ve fikrî tartışmaların hadislere yansması vb. konular bu dönemlere rastlamaktadır. Aynı şekilde üçüncü asrın temel sosyo-kültürel karakteristiği olan Mihne olayı bu dönemde gerçekleşmiştir. Başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere çok sayıda hadisçi şiddetli baskılara maruz kalmış ve toplumda ciddi ayrışmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde yaşananların izleri hadis tarihinin gelecek asırlarını ve hadisçilerin telif ettiği gerek rical kitaplarını gerekse hadis kaynaklarını etkilemiştir. Söz konusu dönem bu açıdan son derece önemlidir.

Kitabın diğer bölümlerini oluşturan Hadis usulü, hadislerin sahih ve makbul olanlarını zayıf ve uydurma olanlarından ayırma yöntemlerini veren bir sistemdir. Bilindiği gibi Hadis usulüne (dirâyetu'l-hadis, mustalahu'l-hadis, ulümü'l-hadis) ait bilgiler birden bire ve toplu olarak ortaya çıkmış değildir. Her ilimde olduğu gibi bu ilmin terminolojisi de zamanla ve tedricen oluşmuştur. Hadis usulü Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık 30 sene sonra görülmeye başlanan uydurma hadis tehlikesi karşısında, hadis âlimlerinin, hadis ve sünneti korumak ve hadislerin sahih olanlarını olmayanlardan ayırmak için aldıkları tedbirler ve koydukları kurallardan oluşmaktadır. Çok sayıda terim ve kavramı geliştiren bu sistem, tarihî süreç içinde ihtiyaca göre belirlenmiş, uygulanmış ve geliştirilmiştir. Dolayısıyla rivayet usullerini ve oluşan kavramları doğru anlayabilmek için tarihî süreç içindeki gelişimlerini takip etmek gerekmektedir. Bu bölümlerin sonunda öğrencilere bir fikir vermesi bakımından ek olarak oryantalistlerin hadise yaklaşımları, Şia ve hadis ve temel hadis kaynakları üzerine yapılan çalışmalar özet olarak verilmiştir.

İşte bu eserde Hadis tarihi ve usulünün bazı evrelerini kendi perspektifimizden bir deneme mahiyetinde incelemeye çalıştık. Yorum ve değerlendirmelerimizde objektif ve bilimsel ölçülere dayanarak eleştirel ve analitik bir tavır sergilemeye gayret ettik. Konuyla ilgilenen bilim erbabının eserle ilgili tenkit ve eleştirilerini tarafımıza iletmeleri bizi onurlandıracaktır. Eseri baştan sonuna kadar gerek Türkçe açısından gerekse bilimsel yönden okuyup tashihleri büyük bir özveriyle yapan değerli meslektaşım Doç. Dr. Murat Demirkol ve Arş. Gör. Üsâme Bozkurt'a teşekkürü borç bilirim. Bizlerin yetişmesinde büyük emeği olan başta Hocam Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbasoğlu olmak üzere bütün değerli hocalarımı burada hayırla, minnetle ve şükranla anmak isterim. Bu eserin gerek İlahiyat lisans ve lisansüstü öğrencilerine gerekse hadise ilgi duyan entelektüel kesime faydalı olmasını diliyorum.

Başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. H. Musa BAĞCI
Nisan 2018, Diyarbakır